

**GLOBALLASHUV DAVRIDA TURKIY TILLAR TADQIQIQOTI
VA ISLOHOT OMILLARI**

Abdulahobova Sevinch

Osiyo xalqaro universiteti

1-FT (o‘)-24 guruh talabasi.

O‘qituvchisi: **Ramazonova Salomat,**

Osiyo xalqaro universitetining tayanch doktoranti.

Annotatsiya: ushbu maqolada globallashuv davrida turkologiya fanining rivojlanish istiqbollari, yuzaga kelayotgan dolzarb muammolar va ta’lim jarayonidagi o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Shuningdek, bu soha borasida olimlarning olib borayotgan tadqiqotlari turkologiyaga ta’siri yoritiladi.

Kalit So‘zlar: globallashuv, turkologiya, ta’lim, ilmiy hamkorlik, madaniy meros, assimiliyatsiya.

Аннотация: В статье анализируются перспективы развития тюркологии в эпоху глобализации, возникающие актуальные проблемы, а также изменения в образовательном процессе. Также будет отмечено влияние исследований, проводимых учеными в этой области, на тюркологию.

Ключевые слова: глобализация, тюркология, образование, научное сотрудничество, культурное наследие, ассимиляция.

Annotation: this article analyzes the development prospects of the science of Turkology in the era of globalization, emerging urgent problems and changes in the educational process. It also highlights the impact of the research conducted by scientists in this field on Turkology.

Keywords: globalization, Turkology, education, scientific cooperation, cultural heritage, assimilation.

Bugungi globallashuv davrida o‘z ona tilini asrab-avaylash va rivojlantirish har qanday xalqning o‘zligini saqlab qolishdagi eng muhim omildir.

SHAVKAT MIRZIYOYEV.

KIRISH

Bugungi globallashuv davri hozirda barcha sohalar va jarayonlarga o‘z ta’sirini chuqur tarzda ko‘rsatmoqda. Shuningdek bu holat ayniqsa bizning tilimizga, milliy madaniyatlarimizga o‘z ta’sirini ko‘rsatmoqda desak mubolag’a bo‘lmaydi. Ushbu globallashuv davri bir tarafdin imkoniyatlar ikkinchi tarafdin esa xavf omillarini yuzaga keltirmoqda .

20-Aprel, 2025-yil

Tillar oilasi — kelib chiqishi jihatidan oʻzaro qarindosh, tuzilishi va ayrim leksikgrammatik xususiyatlariga koʻra oʻxshash tillar majmui. Tillar oilasini tashkil etuvchi tillarning bir-biriga yaqin yoki uzoq qarindoshligi tilshunoslikda qiyosiy tarixiy metod orqali belgilanadi. Oila tushunchasi terminologik jihatdan hajman oʻzgaruvchandir. Qarindosh tillarning ayni bir majmuasi goh guruh deb, goh oila deb atalishi mumkin. Jumladan, eroniy tillar oʻz ichki boʻlinishi nuqtai nazaridan oila deb, hindevropa tillari oilasiga mansubligi jihatidan esa guruh deb atalishi mumkin.

Tadqiqotchilarning eʼtirof etishicha, Oʻrta Osiyo, Qozogʻiston, Oltoy, Janubiy Sibir, Uraloldi hududlari aholisi bronza davrining 3-2 ming yilligidan boshlab turkiy tilda soʻzlashgan. Bu tilga xos umumiy leksik, fonetik va grammatik belgi xususiyatlar hozirgi turkiy tillarning har birida u yoki bu miqdorda saqlanib qolgan. Gʻ.Abdurahmonovning taʼkidlashicha, turkiy xalqlarning ildizlari miloddan oldin Markaziy Osiyoda istiqomat qilgan mahalliy tub qabila va urugʻlar - qarluqlar, oʻgʻuzlar, qipchoqlarga borib taqaladi. Har bir turkiy xalq va uning tilining shakllanishida bu urugʻlarning biri asos boʻlgan.

Keyingi vaqtda turkologiya sohasida bir qator yangi tadqiqotlar yuzaga keldi. Eng qadimgi sugʻd, koʻk turk (oʻrxun-yenisey, turkiy run), eski uygʻur (turk) yozuvlaridagi yodgorliklarni oʻrganishga oid izlanishlar olibborilmoqda. K.oʻkturk xoqonligi davrida yaratilgan Bugʻut mangutoshi, uning tiklanish tarixi, yodgorlikda saqlanib qolgan sugʻdcha bitig talqini, sugʻd tilidagi arablar istilosi bilan bogʻliq nazariy qarashlar, koʻk turk bitigʻlari, koʻk turk yozuvining oʻziga xos jihatlari, imlo xususiyatlari, koʻk turk xatida bizgacha yetib kelgan Toʻnyuquq, 0ʻngin, Kul tegin, Bilga xoqon, Suji bitigʻlarining matni talqini, turkiy yozma yodgorliklar asosida rasmiy uslubning yuzaga kelishi, taraqqiyot bosqichlari, hujjat turlari haqida maʼlumotlar taqdim etilmoqda.

Turkologiya bu turkiy xalqlarning tili, adabiyoti, tarixi va etnologiyasini oʻrganuvchi fandir. Uning rivojlanishi, nafaqat akademik doiralarda, balki milliy oʻzlikni anglashda ham muhim oʻrin tutadi. Turkologiyaning rivojlanishi hozirda faqatgina fan bilan cheklanganib qolgani yoʻq tarix va maʼdaniyat bilan chambarchas holatda oʻrganilib kelmoqda. Turkologiya faniga xalqaro miqyosda yangi tadqiqot imkoniyatlari taqdim etilmoqda. Turkiy tillar oʻzaro fonetik, leksik, grammatik jihatdan juda yaqin tillardir. Ular til xususiyatlariga koʻra koʻp jihatdan oʻzaro oʻxshash, biroq ayrim farqlar ham mavjud. Oʻzbek tilining asosiy fonetik belgilariga eʼtibor qaratilsa, uning ayrim shevalarida boshqa turkiy tillarda boʻlgani kabi 8-9 unli mavjud. Izoh sifatida aytish mumkinki, oʻzbek adabiy tilida esa 6 unli qabul etilgan. Oʻzbek tilining ayrim shevalariga, boshqa bir qancha turkiy tillarga xos boʻlgan lab va tanglay ohangdoshligi (singarmonizm) hodisasi oʻzbek adabiy tilida yoʻq, urgʻu, asosan, soʻzning oxirgi boʻgʻiniga tushadi.

Turkiy tillarni oʻrganish, taqqoslash va sistemlashtirish boʻyicha qoʻshma loyihalar seminarlar va ekspeditsiyalar tashkil etilmoqda. Bu borada jonbozlik koʻrsatayotgan mashhur turkolog olimlarimizni hissasi juda katta. Jumladan turkologiyaning eng nufuzli zamonaviy vakillaridan biri Talat Tekin turkiy tillarni tarixiy grammatikasi, qadimgi yodnomalarni tadqiq etgan, hamda Orxun-Yenisey bitiklarini tahlil qilgan va yangi oʻqishlar taklif qilgan. Yana bir turk olimlardan biri Nadir Devlet tarixiy turkologiya,

ayniqsa Sovet davri Turkiya xalqlari tarixi va diasporalari bilan shug'ullangan. Istanbuldagi Marmara Universitetida o'z faoliyatini olib boradi. O'zbekistonlik bo'lgan tilshunoslarimiz Abdurahmon Abdug'afurov, Zohidjon Islomov kabilar zamonaviy lingvistik tahlillari bilan turkologiyaga yangi qarashlar olib kelganlar.

Turkologiyani o'rganishga doir ta'limiy dasturlar globallashuv bilan uyg'unlashgan holda yangilanmoqda va interaktiv metodikalar keng qo'llanilmoqda. Xorijiy universitetlarda turkiy tillarni o'rganishga qiziqish ortib bormoqda, bu esa til-madaniyatlararo almashinuvni kuchaytirmoqda. Globallashuv ta'sirida kichik turkiy tillar assimiliyatsiya xavfi ostida qolmoqda. Bu esa ularning tizimli ravishda o'rganilishini talab qiladi. Shuningdek turkologiya sohasida yuqori malakali mutaxassislar yetishmovchiligi, ilmiy tadqiqotlarga moliyaviy taraflama qo'llab-quvvatlashlarning yetarli emasligi soha rivojiga salbiy ta'sirini ko'rsatib kelmoqda deb aytsak xat'o bo'lmaydi. Ushbu yuqorida ta'kidlangan muammolarning bartaraf etilishi uchun turkologiya fani oldiga o'z maqsadlarini qo'ymoqda va qator vazifalarni belgilamoqda. Bu jarayonda ilmiy innovatsiyalar, xalqaro hamkorlik, raqamli texnologiyalar va zamonaviy ta'lim metodlari muhim o'rin tutadi. Turkologiya nafaqat bir soha sifatida, balki madaniy, tarixiy merosni o'rganish va uni yosh avlodga yetkazish vositasi sifatida dolzarb ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Hasan Eren Turk, “Turk tili va turkologiyaga oid maqolalar”, Anqara: turk tili qurumi nashriyoti, 2001-yil
2. Yunus Do'g'an “Globallashuv va til siyosati”, Istanbul : madaniyat nashriyoti 2015-yil.
3. Abduqodirov, A, ”Innovatsion pedagogika va ta'lim tizimini rivojlantirish masalalari” Toshkent: Fan va texnologiya(2020).
4. Saidzimova, G. N. (2021). Pedagogik kreativlik va uning ta'lim jarayonidagi o'rni. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti..,
5. Olimov, T. (2020). Bo'lajak oliy ma'lumotli mutaxassislarda fuqarolik madaniyatini shakllantirishning ayrim yo'nalishlari. Fan, ta'lim va amaliyotning integratsiyasi, 1(1), 20-27.
6. Ramazonova S.S, Qoryog'diyev Z.O, „Xalq pedagogikasi tushunchasining tahlili va uning manbaalari”: Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (8), 198-202. 2023.
7. Turksoy rasmiy veb sayti: www.turksoy.org